

ДР МИЛИВОЈЕ УРОШЕВИЋ

СУКОБ ВАСА ПЕЛАГИЋА СА ВИСОКИМ КЛЕРОМ

Због својих штампаних књига и њиховог растурања по Србији Пелагић је дошао у непремостив сукоб са митрополитом Михаилом и епископима, међу којима су се истицали епископ жички Сава (1889 — 1914) и епископ тимочки Мелентије.¹ У тим сукобима Пелагић је оптуживан, извођен на суд, осуђиван, теран у прогонство и осуђен на робију, где је и умро 25. јануара 1899. године.²

У односима Васа Пелагића и митрополита Михаила могу се уочити три периода.³ У првом, до 1880. године, ти су односи пријатељски, у другом, од 1880. до 1889. године, Пелагић и митрополит су идеолошки и политички противници, али су ти односи ипак сношљиви; у трећем периоду, од 1889. године, њих су двојица идеолошки и политички непријатељи. Дефинитиван прекид између Пелагића и митрополита Михаила изазвала је Пелагићева књига „Посланица богу“. Од тада високи клер, на челу са митрополитом Михаилом, води бескомпромисну борбу против Пелагића и његових списа и у свом делокругу и код државних власти.

Пелагићеве списе прогонила је и државна власт: 13. марта 1890. године Управа вароши Београда пише акт Министарству унутрашњих

дела којим тражи да може тужити суду Васа Пелагића који је издао књигу „Дужности влада и власти или које су владе и власти разумне и честите“ и у њој нанео увреде краљу Александру.⁴

Пелагић је изведен на суд и ово је суђење изазвало снажне протесте у Београду и у целој Србији. Дневна штампа доносила је писмене протесте многих грађана из разних места Србије. Грађани Бајине Баште упућују писмо Васу Пелагићу и предлажу му да га, у знак протеста, кандидују за народног посланика на изборима од 14. септембра 1890. године.⁵ Међутим, Пелагић је по други пут протеран из Србије у децембру 1890. године.

Грађани моравичког среза упутили су у марту 1891. године протест Народној скупштини због Пелагићевог прогонства.⁶ Моравичани кажу у свом протесту да Пелагића познају као „старога борца за благостање и слободу народну“, да је Србин и по берлинском уговору поданик Србије који по уставу није смео бити прогнан. Што је још горе, протеран је без пасоша и „још ноћу са оружјем стражом у квартири ватан као највећи злочинац и писма његова на пошти одузимата и отворана што је све такође противно уставу и законима ове земље“. Сматрају да је овај поступак владе нечовечан и незаконит, па га најоштрије осуђују и траже од Народне скупштине да „као пуномоћник народни узме на одговор владу за то, која да буде дужна Пелагићу платити сву штету, трошак и муку претрпљене у овом прогонству и да му се одма отвори слободан повратак у Србију те да може у Србији слободно живити и радити“.

Овако оштри и резолутни протести и изричит захтеви широм Србије нису остали без одјека у Народној скупштини. Народни посланик за Смедерево Петар Максимовић поднео је 16. јануара 1891. године интерпелацију у Народној скупштини упућену министру унутрашњих послова. Тражио је одговор на два питања:

1. Да ли је Пелагић заиста прогнан из земље и да ли је то извршено по министровој наредби или по наредби неког чиновника? Ако је прогонство извршено по министровој наредби, чиме министар то објашњава кад је то у супротности са уставом земље чији један члан гласи: „Српски грађанин не може бити прогнан из земље“? Ако је извршено по наредби неког нижег чиновника, да ли је министар према њему предузео одговарајуће законске мере?

2. Да ли је истина да је г. Глигоријевић, члан полиције из Београда, праћен наоружаним жандармима, ноћу напао стан Пелагића и одвео га из њега? Ако је то истина, да ли је министар оптужио Глигоријевића суду, јер је повредио неповредивост стана што је

уставом загарантовано, нарочито оним ставом који гласи: „Ни у ком случају претрес не може бити ноћу“?⁷

Министар унутрашњих послова Јован Ђаја одговорио је на Максимовићеву интерпелацију тек у мају. Потврдио је да је Пелагић прогнан из Србије по пресуди Управе вароши Београда, али се није жалио у законском року иследном судији. Министар исто тако тврди да Пелагић није српски поданик, јер никад није тражио српско поданство. Притиснут интерпелацијом и протестима из Србије, нарочито Моравичана, који су упутили изричит захтев Народној скупштини, министар је попустио и изјавио да он нема ништа против да се Пелагић врати у Србију, ако за то поднесе молбу.⁸

Интерпелант Петар Максимовић је веома убедљиво оповргао министрове тврдње и показао да је, према уставу и законима Србије, Пелагић српски поданик, јер „сви хришћани који дођу из турских области у Србију сматрају се за српске поданике, ако су доброг владања и плаћају порез“. Министар није обратио пажњу на ту уредбу која постоји још од 1864. године, што је санкционисао и берлински уговор. Према законским прописима могу се прогнати страни држављани ако немају уредног занимања — да не би пали општини на терет. Пелагић, пак, живи од свог књижевног рада. Посланик Максимовић сматра да се овако поступило према Пелагићу зато што је он „као књижевник, као политичар заступао извесан правац који се није допадао меродавним факторима те су они и нашли за нужно да се на показати начин отресе овог човека“. Сматра да не треба предузимати никакве мере против ма какве идеје, већ их треба пустити да се боре па нека победи она која је „логична и разумна“. Максимовић као радикал подсећа Радикалну странку да је и њен оснивач (мисли на Светозара Марковића — М. У.) гоњен због идеја. „Радикална странка то је осуђивала и задобила је за свој програм народ те стога и ми морамо бити толерантни према идејама и, ако су нам чије идеје противне, ми их можемо сузбијати редовним средствима.“ На крају свога излагања предложио је да Народна скупштина донесе „резолуцију“ о повратку Васа Пелагића из прогонства. Предлог су подржали народни посланици, а с њим се сложио и министар унутрашњих послова, па је Народна скупштина усвојила предлог посланика Максимовића који гласи: „Народна скупштина преко ове интерпелације прелази на дневни ред с тим да жели да надлежне власти г. Пелагићу не спречавају повратак у Србију.“⁹

Но, најжешћи напади на Пелагића уследили су у октобру 1892. године. Носиоци су били жички епископ Сава Бараћ и тимочки епи-

скоп Мелентије Вујић. Епископ Сава упутио је Архијерејском сабору 16. октобра представку о делатности Васа Пелагића на подручју његове епархије.¹⁰ Епископ каже како „од пре године и по“ по његовој епархији вршљају многи отпадници вере из Београда растурајући „своје пашквиланске, безбожничке списе — брошуре“ и проповедајући раздор и „неверије“ у народу. Они врбују „агенте“ међу невином омладином сејући у њима отровно семе. Такав „агитатор и издајник велике наше народне идеје“ управо је Василије Пелагић, констатује епископ Сава. Пелагић сваке године „тумара“ по овој епархији и „пробави неколико дана у Крагујевцу, растурајући своје списе, па даље у Гор. Милановцу, Чачку, Пожеги, Ариљу и Драгачеву; затим се враћа преко Краљева“.

Приликом ових „тумарања“ растура књиге „Народни учитељ“ а летос је продавао брошуру „Посланица богу“ „с којом не само што цинички, као бесомучан напада највише биће, но и све ружи, напада и најскаретније изврће и грди оно што је најсветије и најдирљивије нашем племену, а и сваком часном и поштенем хришћанину“.

Сава је са свога пута у овчарско-кабларске манастире послао распис подручном свештенству да га обавесте где се ове књиге растурају, у којим количинама и ко их растура. Наређује да се све те књиге заплене и „пониште“, а сваки онај који би се двоумио у овом послу — сматраће се као „саучесник ове покварености и деморализације“.

Сава се жали на закон о слободној штампи, који му смета да забрани или уништи ову литературу. Жали се, такође, на министра унутрашњих послова што је омео начелника рудничког округа, који је такође намеравао да предузме мере против растурања Пелагићевих списа, упућујући га на закон о слободној штампи. Чак је начелник морао упознати с тим и своје потчињене органе. Епископ Сава се жали да су и „многи државни органи ове књиге растурали“. Сава моли Архијерејски сабор да се нађе пута и начина да се што пре спречи издавање и растурање ових „убитачних“ списа.

На овакву представку жичког епископа митрополит Михаило је одговорио енергичним мерама. Он је, пре свега, поверио свом миљенику тимочком епископу Мелентију, свакако најобразованијем тадашњем владици, да изврши „анализу“ Пелагићевог списа и формулише предлоге Архијерејском сабору.¹¹ Мелентије је темељно обавио овај посао. Окомио се на Пелагићев спис „Посланица богу“ и анализирао страницу по страницу. Констатовао је да је ово дело „безбожника и отпадника“ Васа Пелагића прожето „духом безброжности,

обарања хришћанских догмата о богу, исмевања цркве Христове и црквених уређења, багателисања оног станца камена на коме почивају основи и цијела зграда хришћанства, а тај је станац св. писмо“. Своју „анализу“ завршава констатацијом да Пелагић у својој књизи „проповеда космополитизам и социјалистичко-комунистичка начела“. За епископа је овај Пелагићев спис „књижевна накарада“, јер својом „бесмисленом и отровном“ садржином „урнише“ хришћанство, потиरे српску народност и српску самосталност. Стога је Архијерејски сабор дужан да „с владом и државним органима спасава народ од страшне духовне заразе, којом се трују људске душе и убијају најузвишенији осећаји и тежње Србинове, а коју заразу разноси изверг рода српског, ученик сатане, безумни Пелагић“. Мелентије предлаже Архијерејском сабору следеће мере против Пелагића:

1. Да Архијерејски сабор пошаље поверљиву посланицу свим црквеним факторима да строго пазе на растурање Пелагићевих „књижурака“, да их купе по народу и уништавају;

2. Архијерејски сабор треба да предочи краљевској влади „горке последице“ Пелагићевих списа и да се, у интересу опстанка православља и „српског племена“, предузму строге мере против њега и његових списа;

3. Сабор треба да овласти митрополита Михаила да „поверљиво“ ступи у личне преговоре са министром унутрашњих послова да се Пелагић „ма којим начином“ протера из земље и да министар обрати строгу пажњу на чиновнике који симпатишу Пелагића;

4. Митрополит да пошаље писмо васељенском и карловачком патријарху да препоруче подручним епископима да се предузму озбиљне мере против ширења Пелагићевих списа и при овоме нарочито споменути Стару Србију, где има много споменутих списа.

Митрополит је дословце усвојио предлоге епископа Мелентија и предложио их Архијерејском сабору, који је решио: „Осудити све безбожне списе Пелагићеве. Ту осуду саопштити отачанственом свештенству и за уништење штетног рада овога безбожника умолити владу да употреби све могуће начине да се од овога суманутог развратника спасе православни српски народ у својој вери, која је котва спасења народног“.¹²

Архијерејски сабор упутио је писмо министру просвете, свима архијерејима и београдском духовном суду. У писму министру просвете истиче се да Пелагићеве списе нису усмерени само против вере, већ руше и саме основе државе, јер су начела изнета у њима „супрот правилним основама уређења државног и монархичног система“.

Апелује на министра да се изда наредба свима управљивима основних и директорима средњих школа да забране за омладину Пелагићеве књиге као штетне по државу и цркву. Ово треба урадити тим пре што је Пелагић „за растурање својих безбожних списа налазио највише растурача међу омладином учитељске школе и просветним радницима као до сада и у полицијским чиновницима и кметовима општинским“.¹³ Министар просвете Јован Бошковић, одговарајући на писмо, сугерише митрополиту Михаилу да духовни суд прегледа све Пелагићеве списе и да се саопшти суду оно што је митрополит спровео у дело почетком децембра.

Међутим, упутства надлежним нижим органима о забрани растурања Пелагићевих списа нису била увек ефикасна. Јован Петровић, свештеник из околине Љубовије, извештава свога начелника да Љубисав Лазић, дућандија из Љубовије, растура Пелагићеве књиге. Кад је свештеник опоменуо Лазића да те књиге или врати или преда полицијској власти, „он је се дрзак показао и јавно изнео списак Пелагићев говорећи ја се за ово никог не бојим, а вама поповима ако је криво, ви ме тужите, а то је било у присуству г. Јосифа Марковића и г. Милутина Јовановића, писара овосреског“. Митрополит је настојао да свештеник Петровић предузме кораке и код власти. Он се обратио начелнику среза да спречи растурање Пелагићевих књига, али му је он одговорио усмено да је прочитао све те књиге и нашао да оне не вређају веру, па не налази потребу да им спречава растурање. Митрополит се жалио министру просвете на овакав став среског начелника, али је то остало без успеха.¹⁴

Поред оптужби Васа Пелагића од стране жичког и тимочког епископа, митрополит Михаило изнео је на поменути Архијерејски сабор ради решења и одлуку удружења свештенства монашког реда да се позову на одговорност и упуте у манастир на кајање и поправку или рашчине ова „заблудела браћа“:

1. Архимандрит Василије Пелагић, „безбожни“ књижевник.
2. Сава Грбовић, јеромонах.
3. Самуило Аларгић, јеромонах — сада црквењак смедеревске цркве.
4. Милутин Петковачки, јеромонах, сада ожењен и званичник при смедеревској царинарници.

У интересу свештеничког угледа и вере духовни судови треба да позову ове „заблуделе“ калуђере и оне који се покају да упуте у манастире, а који то не учине, да се узму на одговорност и осуде на лицење чина.¹⁵

Међутим, у жеку ове бесомучне кампање високог клера против Пелагића, он пише нове две књиге: „Одговор на четири друштвена питања — шта је социјализам, шта оће социјалисти, које науке и какве нужде гоне људе у социјализам, има ли у Србији мјеста социјализму“? и „Гробари Србије“. Ова друга књига је конфискована и спаљена. На предлог митрополита Михаила, влада је прогласила Пелагића душевно болесним и 12. марта 1893. године спровела га у лудницу.¹⁶ Одмах је настала жестока кампања у јавности да се Пелагић пусти из луднице. Из ужичког краја пишу да је до њих допро „црни глас“ о стрпавању Пелагића у лудницу. Подсећају да су ти исти у своје време покушавали да прогласе лудим Адама Богосављевића, па су га доцније отровали, затим сатрли Светозара Марковића, стрељали Јеврема Марковића и пролили невину српску крв у тополској буни. Они и данас убијају српске грађане и копају гроб Србији и српском народу, па нису оставили на миру ни Пелагића. Стрпавање здрава човека у лудницу називају „подлим злочином најниже врсте“. Судбина, ваљда, хоће да велика дела буду запечаћена крвљу и животима. „Горка чаша која је постигла Христа, Сократа, Јована Хуса, Ђордана Бруна, Галилеја, Чернишевског, Светозара Марковића, Адама Богосављевића и друге светле узоре за правду и слободу као да неће мимоићи ни Пелагића.“¹⁷

Један „брат Босанац“ пише о Пелагићевим заслугама са српство у борби против Турака, тврди да је заслужнији за српство него многи министри у Србији, да ни од једне владе није тражио ни положаје ни издржавање док су то добијали „чак и агенти и шпијуни туђих држава“, да се овако ниским и тиранским поступком неће успети да убије Пелагићев углед. Ако има какве кривице, онда је боље предати га суду. Ако се, пак, каквом „високом господину“ (алузија на митрополита Михаила) прохтело да уништи Пелагића, онда га је требало достојно утаманили, а „не овако глупо, што види сваки поштен човек“.¹⁸

У једном допису високи клер је назван инквизиторима. На захтев „преосвећеног Мике“ (митрополит Михаило), каже се, полиција врачарског кварта обила је стан г. Пелагића и однела све књиге и његове списе. Очекује се да „нови инквизитори“ поступе према Пелагићу као њихова средњовековна сабраћа са Јаном Хусом.¹⁹

У једном писму приказује се како је Пелагић одведен у лудницу. Члан кварта и један писар јурили су „као без душе“ тражећи Пелагића. Око четири сата напли су га, напали најбруталније и стрпали у затворена кола, која су га трком однела у лудницу. Када је

Пелагић протествовао у колима због овакве анархије, докопали су га за гушу и марама му запушили уста.²⁰

У недељу 14. марта лист „Занатлијски савез“ донео је уводник под насловом „Инквизитори“. У њему су људи који су одлучили да Пелагића отерају у лудницу названи средњовековним инквизиторима, бестидницима, разбојницима, хуљама, злочинцима, подлацима, зликовцима. Лист им упућује „последњу реч“: „Ви данас оглашујете за луде народне борце, али вас народ неће ни у лудницу, но на Карабурму“ (место где су се вршила стрељања — М. У.).²¹

У другом уводнику, од 18. марта, овај лист напада либералну владу која је отерала Пелагића у лудницу и констатује да пет шестина Србије зна да је Васо Пелагић паметан, а само једна шестина сматра либералну владу паметном.²²

Пелагић је провео у лудници три недеље. Под утицајем оштрих протеста грађана и жестоке кампање у штампи, Пелагића је ослободио народ из луднице, у првом реду омладина. Било се скупило пред лудницом три хиљаде људи са пет барјака. Маса народа једва је спречена да не продре у резиденцију митрополита Михаила и да га одведе у лудницу.²³

У целој Србији настало је одушевљење због Пелагићевог ослобођења из луднице. Драгачвечи и Рудничани шаљу допис „Занатлијском савезу“ у коме се радују што су београдски радници ослободили Пелагића из луднице из које треба одавно да вири Мика (митрополит Михаило — М. У.) — „гурави светац са Врачара“.²⁴

Две године доцније митрополит Михаило је спровео у дело одлуку Архијерејског сабора о рапчињавању Васа Пелагића. Пелагић је имао монашки чин архимандрита, али га се својевољно одрекао поставши „сврзимантија“ и посветио свој живот друштвеним проблемима. Високом клеру није било довољно што је Пелагић сам збацио мантију, већ је хтео да га на силу раскалуђери и тиме извргне посебној срамоти. Новине су писале како је полиција тражила Пелагића више од месец дана да би га на силу довела у београдску саборну цркву да га раскалуђере по одлуци духовног суда.²⁵ Лист „Занатлијски савез“ приказао је сам акт рапчињавања и атмосферу која је владала:

„И заиста 1. фебруара, око 11 сахати пре подне могли су се видети пред митрополијом људи, наоружани ножевима и револверима. То беху „чувари јавне безбедности“. Дошли су да штите недела црквених власника. Није много постојало а већ долажаху Саборној цркви густе колоне богословаца са наставницима својим. Баш кад на

торњу откуцаваше 11 часова дозврјаше пред митрополију једна затворена кола из којих изађе један члан кварта, 1—2 жандарма и В. Пелагић. И сад тек настаје гнусан призор, ругло века у коме живимо.

У цркву улазе два жандарма, наоружана и под капама, те се заустављају у оном првом одељењу при уласку у цркву. Затим улази, праћен многим поповима и једним полицајцем, један старац седих власи у грађанском оделу у цркву. То је жртва свећеничке обести В. Пелагић. Ето, затим, једног погуреног старца у црној сјајној ризи са камилавком на глави. За њим се вуче поворка црних прилика, на чијим се лицима огледа црnilо душе. Одједном златне двери отворише два „божја служитеља“ и она црна, погурена прилика (митрополит Михаило — М. У.) уђе у олтар који се блисташе у сјају. Сад настаје призор од кога би узаврела свакоме поштеном човеку крв у жилама. Ономе старцу, обученом у скромно грађанско рухо, навукоше златне одежде против којих он толико устајаше. . . Онај погурени старац излази из олтара, пење се на амвон и са тога места назива безумним и неморалним онога човека који је далеко, далеко карактернији и од њега и све његове браће. Па још горе: он напада шупљим фразама, ништа не доказујући. Није му ни то доста већ кукавички узвикује: „Ти, безумни човече, проповедаш ону науку коју су сви паметни и поштени људи одбацили; ти си, грешнице, деморалисао омладину, јер јој место науке дајеш отров.“ Ово је прешло сваку меру стрпљења. Човек који беше нападнут заусте да проговори коју реч у одбрану свога рада, али на миг „њег преосвештенства“ зашкрипаше зубима они који се називаху учитељима младежи и проповедницима вере Христове, а дивљачка вика „недостојан је“ — проломила се између оних сводова. Онда узе један са кадифеном камилавком велике ножнице и одсече прамен браде и косе онога човека који стојаше пред судом инквизитора.²⁶

О рашчињавању Васа Пелагића писало је и „Ново време“ које каже да је Пелагићев „Народни учитељ“ „најволуминознија новија српска књига“.²⁷

И поред тога што га је раскалуђерио, високи клер није оставио Пелагића на миру. Тимочки епископ Мелентије пише писмо краљу Александру 1. марта 1895. године и моли да се стане на пут Пелагићевом „тумарању“ по Србији. Извештава да Пелагић под видом скупљања вересије путује по источној Србији и „скупља око себе необавештену и лако поводљиву масу, нарочито из занатлијског сталежа и школске омладине, држи, по чувењу, по затвореним прос-

торима говоре у којима цинички исмева и напада црквено и државно стање у Србији и проповеда неки социјализам“.²⁸ Пелагић путује и по селима, извештава епископ, и окупља сељаке. Начелници округа тимочког и црногорског спречили су Пелагића у овој акцији проповедања социјализма. Епископ моли краља да се нареди полицијским властима да се стане на пут Пелагићевом „тумарању“ по Србији, јер то захтевају „не само црквени но и државни народоносни интереси којима је Ваше Величанство с владом посветило сву своју вољу и снагу“.

Но, ни Пелагић није остајао дужан својим противницима. Писао је чланке у „Занатлијском савезу“, због чега је лист три пута узастопце забрањиван и речено је да ће „уек забранити број чим ма шта год има од чика Васе“.²⁹ Један од Пелагићевих чланака, због кога је забрањен поменути лист, штампан је у немачком социјалистичком листу „Volksstimmen“ који је продаван и у Србији.

У марту 1895. године Пелагић је оптужен београдском првостепеном суду због две написане „расправице“ у „Занатлијском савезу“: „Радни народ је сила распарчана“ и „Моћ капитала“. Уочи суђења Пелагић је објавио да се суђење одржава 23. марта у 9 часова, па „ко милује да ми припомогне заштитити дело истине и правичности основане на законима нужности, науке, прогреса и научног морала нек изволи доћи у поменути суд и дан“.³⁰ Пелагићеве браниоци били су адвокати Никола Николић и Алимпије Савић. Они су доказали да Пелагић нема никакве кривице. Али, и поред, свега тога, Пелагић је осуђен по једној кривици на четири месеца затвора и сто динара казне или десет дана затвора, а по другој кривици кажњен је са сто динара или десет дана затвора.³¹

Пелагић је 24. децембра 1895. године написао у „Малом журналу“ уводник „Рођење „спаситеља света“ — Христа“. У њему супротставља верска учења науци показујући њихову апсурдност. Затим пише о моралној двострукости клера и супротставља је моралу првобитног хришћанства, указује на апсурдност Христових чудеса, зачеће „светим духом“ оповргава ембриологијом, напада клер због раскоши и богатства, просипања новца на зидање богомоља, док сиротиња гладује, итд.³² На овај Пелагићев чланак реагује 29. децембра тимочки епископ Мелентије писмом митрополиту Михаилу:

„Ама јесте ли читали у 354. броју „Малог журнала“ оно чудило против вере хришћанске? Е, ово је брука над брукама кад се дозвољава да један безумни Пелагић пише што овако. Молим наре-

дите да се предузме истрага и кривац казни, да се стане на пут овакој саблазни.“³³

Пелагић је 1896. године написао брошуру „Ко је преступник и бунтовник?“ Новине су донеле да је суд вароши Београда решио да се Пелагић због те брошуре стави у притвор.³⁴ Исти лист је 8. јуна донео вест да је „раслоп“ Пелагић ухашшен због своје „скандалозне“ брошуре и да га је суд осудио на две године и два месеца затвора.³⁵

Пелагић је остао у затвору неколико месеци, па је пуштен. Али није остао дуго на слободи. Поново је ухапшен и спроведен у Пожаревац одакле се више није ни вратио.³⁶

НАПОМЕНЕ

1. *Архив Србије*, Београд, Поклони и откупи, Заоставштина митрополита Михаила, Тимочки епископ Мелентије (Љубомир Вујић) био је велики пријатељ митрополита Михаила и један од најобразованијих људи у српском високом клеру тога доба. Родом је из села Осеченице у ваљевском крају. Као дете сиромашних родитеља примљен је за „благодјејанца“, па је тако завршио два разреда гимназије. По удутству митрополита Михаила отишао је у манастир Богосађу, потом у Враћевшницу, да се припрема за монашки чин. У Враћевшници је змонашен у јуну 1876. године.

Митрополит Михаило гајио је наклоност према младом монаху због његове вредноће па је препоручио да га приме у богословију 1879 као „благодјејанца“, коју је завршио 1883. године. У току школовања био је једно време старшина манастира Раковице.

Пошто је митрополит Михаило био прогнан из Србије 1881. године, Мелентије је као његов велики присталица прогнан у манастир Враћевшницу, где је претрпео „страшне душевне и телесне муке“ гоњен од београдске конзисторије.

Јула 1884. године Мелентије је био приморан да иде у емиграцију, прво у Бугарску, а потом у Рушчук, где се састао са изгнаним митрополитом Михаилом. Са митрополитом је отишао у Русију и, на његову препоруку, Мелентије ступа у Кијевску духовну академију 1884. године. Студије је завршио 1888. године и добио степен кандидата богословља.

Мелентије се те исте године вратио у Србију, али није хтео у њој да остане због неслагања са тадашњом неканонском јерархијом, већ је отишао у Прирзен за професора богословије. Од 1889. године био је и ректор богословије до 1. априла 1891. године. За свога ректоровања Мелентије је знатно унапредио рад ове установе, која је била и један од центара културно-просветне и националне пропаганде. За то време Мелентије је сарађивао са српским послаником у Цариграду Стојаном Новаковићем на отварању штампарије у којој су штампане књиге којима се настојало да се истисну бугарске књиге у овим крајевима.

Мелентија је 1891. године позвао у Београд митрополит Михаило, који се био вратио из прогонства и 10 новембра исте године посветио га за епископа тимочког, где је остао до краја живота.

Епископ Мелентије је био десна рука митрополиту Михаилу. Оставио је већи број богословских дела, штампаних и у рукопису. Истакао се оштрим прогоном свештеника у својој епархији. Умро је 1913. године.

2. Сви су датуми по старом календару.

3. Драгослав Страњковић, Васа Пелагић и митрополит Михаило, Живот, бр 19, Сарајево, 1954, стр. 259.
4. Архив Србије, Београд, Министарство унутрашњих дела, 1890, ф. В, рег. 143.
5. Ристо Бесаровић, Васа Пелагић, Београд, 1953, стр. 141.
6. Мале новине, Београд, бр 83, 1891.
7. Народна скупштина, бр 39, Београд, 1891, стр. 415.
8. Исто, бр. 158, стр. 1439, 1440.
9. Исто, бр. 159, стр. 1440, 1442.
10. Драгослав Страњковић, Васа Пелагић и митрополит Михаило, Живот, бр 19, Сарајево, 1954, стр. 275. Грађа о забрани растурања Пелагићевих књига.
11. Исто, стр. 276.
12. Исто, стр. 279.
13. Исто, стр. 280. Писмо митрополита Михаила министру просвете и црквених послова.
14. Исто, стр. 282 — 284.
15. Весник српске православне цркве, Београд, 1892, стр. 1166.
16. Ристо Бесаровић, наведено дело, стр. 143.
17. Занатлијски савез, бр. 23, Београд, 1893.
18. Исто, бр. 22.
19. Исто, бр. 20.
20. Исто.
21. Исто, бр. 19.
22. Исто, бр. 20.
23. Ристо Бесаровић, наведено дело, стр. 146.
24. Занатлијски савез, бр. 28, Београд, 1893.
25. Браник, бр. 15, Нови Сад, 1895.
26. Занатлијски савез, бр 8, Београд, 1895.
Ристо Бесаровић, наведено дело, стр. 147.
27. Ново време, бр. 15, Земун, 1895.
28. Архив Србије, Београд, Поклони и откупи, кутија 30, бр. 44. Списак архивалија Милутина Гарашанина.
29. Занатлијски савез, бр. 1, Београд, 1895.
30. Исто, бр. 11.
31. Исто, бр. 12.
32. Мали журнал, бр. 354, Београд, 1895.
33. Архив Србије, Београд, Поклони и откупи, кутија 30, бр. 54. Списак архивалије Милутина Гарашанина.
34. Браник, бр 59, Нови Сад, 1896.
35. Исто, бр. 67.
36. Ристо Бесаровић, наведено дело, стр. 151.

CONFLITS ENTRE VASO PELAGIĆ ET LE HAUT CLERGÉ

L'impression et la distribution des livres de Vaso Pelagić ont provoqué un grave conflit entre celui-ci et l'archevêque métropolitain Mihailo, soutenu par les évêques, dont surtout Sava, évêque de Žiža et Melenije, évêque de Timočka Krajina.

L'histoire des rapports entre Vaso Pelagić et l'archevêque Mihailo pourrait être divisée en trois périodes. Dans la première période ces rapports étaient amicaux, dans la deuxième ils devinrent ceux des adversaires idéologiques pour prendre, dans la troisième, une allure d'hostilité politique et idéologique.

Les écrits de Pelagić étaient condamnés aussi par les autorités de l'État de Serbie; les jugements prononcés contre leur auteur — dont surtout deux sentences de bannissement — soulevaient des vagues de protestation dans l'opinion publique serbe et des interpellations à l'Assemblée Nationale.

Cependant, les attaques les plus violentes contre Pelagić furent déclenchées en 1892, à l'instigation des évêques de Žiža et de Negotinska Krajina.

En informant le métropolitain Mihailo sur la situation dans son évêché, l'évêque Sava lui faisait savoir que Pelagić ne cessait de diffuser ses livres blasphématoires. A ce propos, l'évêque se plaignait de la Loi sur la liberté de la presse qui l'empêchait d'interdire ou de détruire cette littérature.

Le métropolitain chargea l'évêque de Negotinska Krajina, probablement le plus instruit de ses collègues, de faire une analyse des écrits de Pelagić et de proposer au Concile les mesures correspondantes.

L'évêque constata que Pelagić plaidait dans ses écrits pour le cosmopolitisme et les principes socialistes et communistes.

Il proposa donc au Concile d'adresser une épître confidentielle à tous les ecclésiastiques afin de les mettre en garde contre les écrits de Pelagić, ensuite, d'engager le gouvernement à prendre des mesures rigoureuses contre Pelagić, voire de l'expulser de Serbie, et enfin, d'inviter le patriarche oecuménique et celui de Karlovci à prendre des démarches similaires sur leurs territoires respectifs.

Mais, au moment où la campagne déchainée contre Pelagić battait son plein, celui-ci lança deux livres dont l'un fut publiquement brûlé. Sur la proposition du métropolitain, leur auteur fut déclaré fou et les autorités serbes le firent enfermer dans un asile d'aliénés.

Cette décision provoqua de violentes protestations dans toute la Serbie et l'on exigea énergiquement que Pelagić fût remis en liberté.

Pelagić passa trois semaines à l'asile et fut délivré par une masse de gens du peuple, conduite par les jeunes. On tenta de démolir la résidence du métropolitain. L'enthousiasme envahit la population du pays tout entier après la libération de Pelagić.

Deux ans plus tard, Pelagić fut détroqué de force, quoiqu'il eût renoncé lui-même longtemps auparavant à la dignité d'archimandrite dont il était revêtu. Les journaux informaient que la police avait mis plus d'un mois à le trouver, afin qu'on pût l'excommunier de façon officielle, à l'église, par l'arrêt du consistoire.

Néanmoins, Pelagić continua à écrire et à diffuser ses écrits, où il s'en rendait au clergé et aux autorités politiques. Il fut accusé et condamné plusieurs fois.

En 1896 il fit paraître une brochure qui lui valut l'arrestation et les travaux forcés. Il mourut en prison trois ans plus tard.

Dr Milivoje UROŠEVIĆ